

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПРИЧИН НЕОБХІДНОСТІ ПРОДОВЖЕННЯ ТА ПОГЛИБЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Визначено основні проблеми конституційної реформи в Україні, необхідності її продовження та поглиблення. Проаналізовано специфіку конституційної реформи порівняно з політичною. Розглянуто необхідність змін у Конституції України як найбільш гостру проблему сучасного українського суспільства.

The paper focuses on the determining of main problems of Constitutional Reform in Ukraine, on the necessity of its deepening and further developing. The specific features of Constitutional Reform are analyzed in comparison with political one. The necessity of changes in the Constitution is defined as the most urgent problem of contemporary Ukrainian society.

Необхідність аналізу проблем конституційної реформи детермінується декількома чинниками. По-перше, зміни в Конституції України мають принциповий характер і надають правовий статус процесу переходу від президентсько-парламентської форми республіки до парламентсько-президентської. По-друге, серед політиків і політологів є певна занепокоєність за долю конституційної реформи. Практично з початку змін до Конституції України йшлося про відміну самої реформи [4, с. 44 – 47]. На сьогодні йдеться про те, щоб підсумувати конструктивні пропозиції щодо конституційної реформи і навіть за Указом Президента В. Ющенка створена Конституційна Рада. І по-третє, хід політичної реформи, починаючи з 2005 р., і особливо її поглиблення, вимагають постійного теоретичного аналізу і дослідження. Саме в цьому є актуальність обраної теми.

Проаналізувавши спеціальну літературу з означеної проблематики за останній період, можна констатувати, що питання сутності і змісту конституційної реформи в Україні вивчається авторитетними дослідниками. Глибиною аналізу процесу конституційної реформи характеризуються праці Д. Видріна, А. Гальчинського, М. Горелова, І. Поліщука, О. Рафальського та ін. Але швидкоплинність сучасного політичного процесу в Україні, постійні заяви щодо змісту і напрямку реформи з боку вищих посадових осіб нашої держави диктують потребу звернути увагу на більш детальний аналіз необхідності її продовження.

Мета даної статті полягає в тому, щоб виділити коло чинників, які спонукають політиків і експертів розробляти основні положення

подальших змін у текст Основного Закону з оглядом на динаміку сучасних політичних процесів.

Ще декілька років тому в Україні була не дуже приваблива міжнародна репутація, про що писали М. Горелов, О. Моця, І. Поліщук, О. Рафальський [6, с. 293]. В Україні були поширені порушення прав ЗМІ, корупція, шахрайство. Взаємовідношення в громадянському суспільстві не в повному обсязі могли бути урегульовані в рамках чинного законодавства. Правове поле не відповідало вимогам сучасного політичного і економічного життя. І одна з головних причин змін до Конституції України була необхідність розширення рамок демократії у вітчизняному Основному Законі. Та не можна ототожнювати демократію з безвідповідальністю людини перед законом. Провідні експерти вважають що, незалежно від форми правління в країні, необхідна персональна відповідальність народних обранців усіх рівнів за результати діяльності депутатів на обраних посадах та виконання ними передвиборчих обіцянок. І це положення необхідно зафіксувати у вітчизняному законодавстві.

Політики в ході дискусій і консультацій, що тривали декілька років, дійшли висновку, що потрібен транзит від президентсько-парламентської форми правління до парламентсько-президентської.

У процесі реформування Основного Закону необхідно використовувати позитивний досвід світової юриспруденції, враховуючи національну специфіку.

Яскравим прикладом відсутності законів, які регламентують взаємовідносини між депутатами та електоратом, був перехід депутатів із однієї фракції до іншої, із блоку в блок, що призвели в липні 2006 р. до розвалу помаранчевої коаліції. Протягом 2007 р. тривав перехід депутатів з помаранчевої коаліції до складу антикризової більшості. Ці переходи суперечили чинному законодавству, що призвело до тривалої політичної кризи у країні та до дострокових виборів.

Ці події так збентежили багатьох депутатів, що вони почали проведення через парламент закону про імперативний мандат. Правда, в редакції ініціаторів цього подання від депутатів БЮТ цей закон набув неоднозначного характеру, практично підкоривши індивідуальну політичну волю окремого депутата вимогам партії, партійній дисципліні, а не його зобов'язанням безпосередньо перед виборцями.

Негативне ставлення до такого розуміння категорії “імперативний мандат” висловили експерти Ради Європи, низка вітчизняних політиків і вчених. Вони вбачають у такому розумінні Закону про імперативний мандат суттєве обмеження прав народного депутата і звуження функцій представницької влади, хоча саме тлумачення даної категорії суто позитивне. “Імперативний мандат – форма відповідальності депутатів представницьких органів, ще передбачає безумовне виконання ними наказів виборців. Існування імперативного мандату в правовій системі держави передбачає законодавчого

закріплення права відгуку депутатів виборцями” [5, с. 1]

У ході конституційної реформи необхідно чітко визначати повноваження депутата і ступінь його залежності від колективної волі партії чи блоку. Так само треба чітко передбачити правила переходу народних депутатів із фракції у фракцію, із блоку в блок. Необхідність поглиблення конституційної реформи детермінована нагальною потребою запобігти тих кризових ситуацій, які іноді виникають у політичному житті нашої держави.

Після січня 2006 р., з того часу, коли почала здійснюватись політична реформа і почали виникати досить часто непорозуміння між різними гілками влади (Президент, Верховна Рада, Уряд) тому, що досі відсутній чіткий розподіл функцій та повноважень між Президентом та Верховною Радою України, між виконавчою та законодавчою владою, не вдосконалено процедуру ініціювання законодавчих ініціатив та загальнодержавних постанов і указів.

Усе це в сукупності призвело до гострої політичної кризи вже навесні 2008 р. та загрози нових позачергових парламентських виборів. Тому автор роботи вважає, що при вдосконаленні законодавчої бази України і при внесенні змін до Конституції України необхідно більш чітко виписати межі влади і повноважень головних суб'єктів політики, Президента України та Парламенту.

Також треба чітко виписати повноваження виконавчої гілки. В Україні ці функції виконують Уряд та місцеві органи самоврядування. З січня 2005 р. серед і політологів точаться дискусії про необхідність надати більше повноважень місцевим органам влади і можливість обирати голів облдержадміністрацій і районних також, а не призначати Указом Президента України. У цьому контексті необхідно реформувати і законодавство відносно виконавчої гілки влади.

Необхідно підкреслити таку важливу функцію місцевих органів, особливо виборчих, як школа політичного виховання людей. Ті з них, які тут обираються і наполегливо та свідомо працюють у лавах місцевих органів влади, на практиці опановують високу політичну культуру. Абсолютно правий політолог Ф. Фукуяма, коли стверджує, що тільки через формування демократичної культури у більшості громадян можна досягнути реальної можливості створення правової держави і громадянського суспільства [7, с. 8]. Тому, звичайно, що переглянути права та обов'язки органів місцевого самоврядування в ході конституційної і політичної реформи конче необхідно. У цьому перегляді функцій місцевих органів влади також полягає необхідність конституційної і політичної реформи. На наш погляд, важливо надати їм можливість більш самостійно виробляти кадрову політику та її здійснювати. Дати більше простору для формування місцевих бюджетів і можливість ними користуватися. Можливо, як вже зазначалося вище, треба перейти до виборності голів та заступників обласних та районних

держадміністрацій, а також розширити коло виконавчих функцій на місцях.

Тому є певна необхідність напередодні нового етапу конституційної реформи подискутувати на предмет розширення прав регіонів. Наприклад, надання Харкову особливого статусу. Що шкідливого чи небезпечного для єдності України, якщо щось подібне буде прийнято для Львова, Одеси, Донецька чи Дніпропетровська, якщо частка економічних прав та обов'язків буде перекладена на місцеві органи влади? Мабуть, навпаки, з'являться кошти для реконструкції міст, розвитку соціальної сфери, об'єктів історичної та культурної спадщини. Ці аргументи є вагомим стимулом для продовження та поглиблення конституційної реформи.

Одним із головних досягнень вітчизняних політиків за час незалежності України є збереження на її території миру та спокою, відсутність гострих конфліктів, в першу чергу на міжнародній основі. Важливою запорукою цього є баланс у вітчизняному законодавстві між державними зобов'язками окремого громадянина та його національно-спрямованими правами, без збитку для збереження територіальної цілісності держави. І наша держава по праву цим пишається, що на її території проживають представники близько 150 націй та народностей, Україна ніколи не мала загрози різкого погіршення міжнародних відносин між представниками різних національностей. У нашій державі люди розмовляють і спілкуються багатьма мовами, існує можливість збереження та розвитку національних традицій та звичаїв, якщо вони не суперечать державному законодавству. Територіальна цілісність нашої держави та державна мова захищаються Конституцією України. За Основним Законом, "Україна є унітарною державою" [1, ст. 2]. Правова цінність цієї статті не підлягає сумніву.

Сучасна політологічна наука під категорією унітарної держави бачить таку державу, "територія якої складається з адміністративних одиниць, які не мають статус державного утворення, верховна влада цілком зосереджена в центрі, регіональні державні органи наділяються обмеженими повноваженнями" [2, с. 74].

Загальновідомо, що між різними регіонами України присутні досить суттєві розбіжності в рівні економічного розвитку, в структурі економіки і народного господарства. У них складається різна, досить часто об'єктивна по природі, ситуація в соціальній та економічній сфері. Так, специфіка природних ресурсів Західного регіону передбачає розвиток дрібних підприємств, туризму та оздоровчих закладів. На Заході нашої країни мало потужних підприємств машинобудування важкої промисловості і енергетики, немає в такому обсязі, як в Донбасі, вугільних шахт та підприємств по здобичі і переробці інших корисних копалин. В той час, як саме ці галузі, яких у силу природних факторів немає на Заході, є основою економіки на Сході України. Київ є центром банківсько-фінансової діяльності. На Півдні теж є свої особливості.

В Україні, як і в більшості держав, церква відокремлена від держави. Але релігійна ідеологія та світогляд досить суттєво впливає на умови та настрої значної питомої ваги народу. У нашій країні вже довгі роки існує різнобарв'я християнських конфесій. Так, діють і впливають на людей Українська Православна церква Московського патріархату, Українська Православна церква Київського патріархату, Українська Автокефальна Церква та Українська Греко-католицька церква, уніати. Різні релігійні напрямки мають вплив не тільки на окрему людину, але і детермінують корекцію соціального життя компактно проживаючих мірян.

У різних частинах України є великі відмінності в джерелах доходів та витрат, у рівні та причинах безробіття. В Україні є досить значущі відмінності не тільки в соціально-економічній сфері, культурі, релігії, традиціях, але і в баченні та оцінці нашого минулого і навіть перспектив майбутнього. За цих умов, головним об'єднуючим фактором майже для всіх політиків та політичних сил, крім хіба що маргінальних, є повага до ст. 2 Конституції.

Автор вважає, що в плюралізмі думок та різноманітності підходів для розв'язання суперечностей та проблем знаходяться сила і велике майбутнє нашої країни. Тому при проведенні конституційної реформи необхідно зберегти непорушність державного статуту української мови, не обмежуючи базових правових норм національних меншин, що проживають в Україні.

Сучасна політична гуманітарна еліта України, все більш питомо вага громадськості усвідомлює роль мови як значного чинника в довгостроковому процесі формування політичної нації, державності, національної культури, менталітету тощо. Мова виконує роль культурної та гуманітарної основи державності. З 1991 р. почався процес розбудови Української державності, і в історичній долі української мови почався якісно новий етап, вона набула статусу державної. Процес українізації, особливо з 2005 р., поширюється та поглиблюється. Користування державною мовою є одним із вагомих аргументів для працевлаштування та службового зростання не тільки в держустановах, а і в приватних закладах. Кордони вжитку української мови розширюються і починають охоплювати сфери розваг, реклами и побут не тільки в традиційно україномовних Західних областях, а і в Східних регіонах. Цей процес іноді охоплює і ті верстви населення та громадян, які бажали навчати своїх дітей не тільки державної, а й іншим мовам, причому не тільки англійської. Низка європейських хартій і міжнародних угод прямо зобов'язує Україну здійснювати допомогу національним меншинам у розвитку їх мов. Також важливе і те, що на практиці допомогою іншим народам у збереженні їх мов та традицій тільки підвищать авторитет Українській держави, продемонструють її демократичність, політкоректність, повагу до своїх найближчих країн-сусідів.

У деяких політичних сил, які відбивають інтереси не україномовної частини наших громадян, є досить конструктивні пропозиції щодо збереження статусу української мови і забезпечення прав національних

меншин, що живуть компактно. Таким мовам можна було б, при наявності бажання, надати статус регіональної, чи другої державної, чи відповідно іншим пропозиціям. Дискусії з цього питання досі тривають.

Підсумовуючи, можна повністю погодитись з такими вченими, як Ф. Кирилюк, М. Обушний та М. Хилько, які стверджують, що “Україна за роки свого існування довела, що вона попри всі труднощі, має майбутнє” [3, с. 691].

Конституційна реформа є складовою частиною політичної і призначена відрегулювати оптимальний варіант взаємодії і взаємозв’язку всіх гілок влади країни, сприяти зміцненню територіальної цілісності держави на засадах найвищих правових норм, здійснювати допомогу національним меншинам у збереженні і розвитку їх національної самобутності. У подальшому поглибленні реформи є величезна потреба, і вона детермінована вищими суспільно-політичними і громадськими інтересами Української держави. Продовження та поглиблення Конституційної реформи буде свідчити про продовження та поглиблення процесу переходу України до складу правових держав з реально існуючим і дієвим громадянським суспільством.

Здійснення Конституційної реформи демонструє, що Україна за останні роки суттєво наблизилась до демократичних держав, де є верховенство Закону, який захищає та забезпечує права суспільства взагалі та кожної людини окремо. У цілому, після впровадження змін до Конституції України, буття її громадян суттєво наблизиться до найвищих світових стандартів.

Література:

1. Конституція України: Прайнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – Х.: Консум, 1996. – 47 с.
2. *Москальов Б.Г., Москальова Н.П.* Політична наука. – Х.: Парус, 2007. – 239 с.
3. Політологія / Ф.М. Кирилюк, М.І. Обушний, М.І. Хилько та ін. – К.: Либідь, 2004. – С. 682 – 691.
4. *Порошенко П.* Мы ни о чем не договаривались // Бизнес. – 2006. – № 43. – С. 44 – 47.
5. *Чигрін В.І., Полищук І.О.* Державотворча традиція України: Політико-культурний вимір. – Х.: ХІБМ, 2006. – 379 с.
6. *Рахманін С.* Запрет на право ходить налево // Зеркало недели. – 2007. – № 2.
7. *Фукуяма Ф.* Общественный капитал // Эксперт. – 2006. – (16 – 22 октяб.).

Надійшла до редколегії 4.06.2008 р.